

Тарасюк Сергій Миколайович,
доктор філософії у галузі права,
керуючий партнер АО «Тарасюк і Партнери»
ORCID ID: 0000-0003-1165-5398

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ГАРАНТІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

JUDICIAL CONTROL AS A GUARANTEE OF HUMAN RIGHTS DURING THE PRE-TRIAL INVESTIGATION STAGE

Анотація. У статті досліджено судовий контроль як один із ключових механізмів забезпечення прав і свобод людини на стадії досудового розслідування. Обґрунтовано, що в умовах застосування заходів процесуального примусу судовий контроль спрямований на перевірку законності, обґрунтованості та необхідності втручання у права особи. Встановлено, що діяльність слідчого судді має не лише дозвільний, а й змістовно-оціночний характер та передбачає перевірку наявності достатніх правових підстав, належності та допустимості доказів, дотримання процесуальної форми і відповідності втручання принципу пропорційності. При цьому важливе значення має оцінка достатності обґрунтування клопотань сторони обвинувачення та повноти поданих матеріалів, що підтверджують необхідність застосування відповідного заходу.

Розкрито гарантійну сутність повноважень слідчого судді та їх значення у забезпеченні дотримання прав особи під час прийняття процесуальних рішень. Визначено основні форми судового контролю, зокрема попередній, подальший та правозахисний контроль. Особливу увагу приділено попередньому судовому контролю як процедурі, що передує застосуванню заходів процесуального примусу та забезпечує перевірку їх обґрунтованості до фактичного обмеження прав і свобод. Додатково підкреслено, що така перевірка охоплює не лише формальні підстави, а й змістовну оцінку співмірності втручання із поставленою процесуальною метою.

Окремо акцентовано, що судовий контроль здійснюється незалежно від процесуального керівництва прокурора та має самостійне значення як форма зовнішньої перевірки рішень, дій і бездіяльності сторони обвинувачення. Зроблено висновок, що ефективність судового контролю визначається здатністю слідчого судді здійснювати повну, об'єктивну та мотивовану перевірку підстав застосування заходів процесуального примусу, оцінювати можливість застосування альтернативних заходів і забезпечувати поновлення порушених прав. Доведено, що судовий контроль сприяє формуванню практики належного застосування кримінального процесуального законодавства України.

Ключові слова: судовий контроль, досудове розслідування, слідчий суддя, права людини, процесуальні гарантії, заходи процесуального примусу, кримінальне провадження.

Abstract. This article examines judicial control as one of the key mechanisms for ensuring human rights and freedoms during the pre-trial investigation stage. It is justified that, in the context of the application of procedural coercive measures, judicial control is aimed at verifying the legality, justification and necessity of interference with an individual's rights. It is established that the activities of the investigating judge are not merely permissive but also substantive and evaluative in nature, and involve verifying the existence of sufficient legal grounds, the relevance and admissibility of evidence, compliance with procedural form, and the conformity of the interference with

the principle of proportionality. In this regard, it is of great importance to assess the adequacy of the prosecution's justification for its applications and the completeness of the materials submitted, which confirm the necessity of applying the relevant measure.

The article examines the nature of investigative judges' powers as a guarantee and their importance in ensuring respect for individual rights when procedural decisions are taken. It identifies the main forms of judicial review, in particular preliminary, subsequent and remedial review. Particular attention is paid to preliminary judicial review as a procedure that precedes the application of procedural coercive measures and ensures that their justification is verified prior to the actual restriction of rights and freedoms. It is further emphasised that such verification involves not only formal grounds but also a substantive assessment of the proportionality of the interference with the procedural objective set.

It is specifically emphasised that judicial review is conducted independently of the prosecutor's procedural guidance and has independent significance as a form of external inspection of the decisions, actions and omissions of the prosecution. It is concluded that the effectiveness of judicial review is determined by the investigating judge's ability to carry out a comprehensive, objective and reasoned review of the grounds for applying measures of procedural coercion, to assess the possibility of applying alternative measures, and to ensure the restoration of rights that have been violated. It has been demonstrated that judicial review contributes to the development of a practice of the proper application of Ukraine's criminal procedural legislation.

Key words: judicial control, pre-trial investigation, investigating judge, human rights, procedural guarantees, coercive measures, criminal proceedings.

Постановка проблеми. Стадія досудового розслідування характеризується активним застосуванням заходів процесуального примусу, що зумовлює необхідність належного процесуального контролю за їх законністю, обґрунтованістю та пропорційністю. У цих умовах судовий контроль виступає одним із ключових інструментів забезпечення прав і свобод людини, оскільки саме через діяльність слідчого судді здійснюється перевірка рішень, дій і бездіяльності сторони обвинувачення, які можуть призводити до обмеження прав особи.

Особливість судового контролю на цій стадії полягає в тому, що він поєднує превентивний і відновлювальний характер: з одного боку, забезпечує попередню перевірку обґрунтованості застосування заходів процесуального примусу, а з іншого створює процесуальні можливості для оскарження вже прийнятих рішень та поновлення порушених прав. Водночас на практиці ефективність судового контролю нерідко зводиться до формальної перевірки клопотань, що обумовлює необхідність його теоретичного переосмислення та уточнення меж і змісту повноважень слідчого судді.

Метою статті є дослідження судового контролю як процесуального механізму забезпечення прав і свобод людини на стадії досудового розслідування, визначення його форм, змісту та значення у системі гарантій кримінального провадження.

Матеріалом дослідження є положення кримінального процесуального законодавства України, що регулюють здійснення судового контролю на стадії

досудового розслідування, зокрема норми, які визначають повноваження слідчого судді щодо розгляду клопотань про застосування заходів процесуального примусу та скарг на рішення, дії чи бездіяльність сторони обвинувачення. Також використано наукові праці вітчизняних дослідників, присвячені проблематиці процесуальних гарантій прав людини, судового контролю та функціонального призначення слідчого судді у кримінальному провадженні.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів. Діалектичний метод застосовано для з'ясування сутності судового контролю та його ролі у кримінальному провадженні. Системно-структурний метод використано для визначення місця судового контролю у механізмі забезпечення прав і свобод людини. Логіко-юридичний метод застосовано для узагальнення наукових підходів і формулювання висновків щодо змісту та форм судового контролю.

Викладення основного матеріалу. Одним із механізмів інституційного гарантування прав і свобод людини у випадку застосування заходів процесуального примусу становить судовий контроль, який забезпечується на стадії досудового розслідування. Його самостійність виявляється в тому, що перевірка ініціатив сторони обвинувачення здійснюється незалежним суб'єктом у межах визначеної законом процедури. Цей контроль не обмежується лише дозволами на проведення окремих процесуальних дій, а передбачає перевірку наявності правових підстав, достатності поданих доказів, дотримання процесуальної форми та відповідності обсягу обмеження прав особи вимогам пропорційності.

Вважаємо, що судовий контроль являє собою своєрідну процесуальну межу, що диференціює правомірне застосування заходу примусу від його потенційно свавільної реалізації. Завдяки процедурі судового розгляду клопотань або скарг держава фактично засвідчує, що владні повноваження сторони обвинувачення не мають абсолютного характеру, а підлягають обов'язковій зовнішній, незалежній та належно вмотивованій перевірці.

Зазначена вище позиція знаходить широку підтримку в науковців. Зокрема, О. В. Батуєв вважає судовий контроль ключовим у системі гарантій прав учасників кримінального провадження [1, с. 46]. У свою чергу, О. І. Чучман судовий контроль характеризує як систему додаткових засобів забезпечення законності застосування заходів процесуального примусу, захисту від необґрунтованого обмеження прав і свобод, зловживання зі сторони владних учасників досудового розслідування [2, с. 98, 99].

Доцільно зауважити, що судовий контроль на стадії досудового розслідування не замінює та не дублює функцію процесуального керівництва прокурора. Їх співвідношення має розглядатися з урахуванням системного характеру кримінального провадження та його гарантійної спрямованості. Йдеться

передусім не про конкуренцію процесуальних повноважень чи інституційне протиставлення, а про взаємодію різних за правовою природою механізмів, які у своїй сукупності утворюють багаторівневу систему забезпечення прав і свобод людини на стадії досудового розслідування.

Досліджуючи гарантійну сутність судового контролю, доцільно звернути увагу на виокремлення законодавцем спеціального суб'єкта, уповноваженого здійснювати контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а саме слідчого суддю (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України). Передбачення у законодавстві даного суб'єкта відображає прагнення держави забезпечити інституційно незалежний механізм перевірки правомірності застосування державного примусу під час досудового розслідування.

Зокрема, в науковій літературі обґрунтовано підкреслюється значущість діяльності слідчого судді для функціонування всієї системи досудового розслідування. Так, М. А. Макаров та Б. С. Дехтяр вважають, що процесуальні рішення слідчого судді безпосередньо впливають як на напрям і темп розслідування, так і на реальність гарантування прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, тобто на реалізацію завдань кримінального провадження загалом [3, с. 22; 4, с. 139]. О. Ю. Гурін забезпечення захисту прав, свобод та законних інтересів особи в контексті кримінального провадження визначає фундаментальним пріоритетом діяльності слідчого судді [5, с. 126].

На нашу думку, наведені вище позиції науковців доволі точно відтворюють логіку законодавця в кримінальному провадженні, а саме доцільність поєднання ефективності кримінального переслідування з безумовним дотриманням прав людини. Саме завдяки механізму судового контролю забезпечується недопущення необґрунтованого процесуального примусу та гарантується застосування належної правової процедури до кожного учасника кримінального провадження.

Важливість ролі слідчого судді на стадії досудового розслідування можна довести, посилаючись на офіційні статистичні показники діяльності судів. Так, у 2025 р. з метою виконання судового контролю слідчими суддями було розглянуто 579 278 клопотань слідчого, прокурора та інших осіб, з яких 497 350 задоволено. Дослідження структури розглянутих питань додатково свідчить про гарантійну спрямованість судового контролю. Зокрема, 50 203 клопотання стосувалися застосування запобіжних заходів, що безпосередньо були пов'язані з обмеженням права на свободу та інших конституційних прав особи. Крім того, упродовж зазначеного періоду було розглянуто 90 271 скаргу на дії, рішення чи бездіяльність слідчого, прокурора та інших осіб під час досудового розслідування [6]. Велика кількість звернень об'єктивно підтверджує активне використання учасниками кримінального провадження механізму судового контролю як процесуального способу захисту своїх прав. Загалом наведені статистичні

показники свідчать, що діяльність слідчого судді полягає у судовому контролі за дотриманням вимог кримінального процесуального закону під час досудового розслідування, який має чітку гарантійну спрямованість.

Зазначимо, що повноваження слідчого судді на стадії досудового розслідування мають внутрішнє функціональне узгодження та реалізуються в межах єдиної моделі судового контролю. За своєю правовою сутністю вони є формою виконання державної влади в кримінальному провадженні на підставі законодавства, а ухвалені в межах цих повноважень рішення стають обов'язковими для всіх учасників провадження. Імперативність судових рішень, їх юридична сила та забезпеченість механізмами виконання свідчать про владний характер діяльності слідчого судді, який реалізується в чітко визначених законом формах і межах.

Слід зауважити, що відповідно до ч. 3 ст. 26 КПК України слідчий суддя в кримінальному провадженні вирішує лише питання, які виносяться на його розгляд сторонами та належать до його повноважень на підставі закону. Зазначене положення відображає процесуальну визначеність та розмежування функцій у кримінальному провадженні.

На сьогодні в наукових колах часто порушуються питання щодо істотного розширення повноважень слідчого судді та меж судового контролю на стадії досудового розслідування. Зокрема, Л. Д. Удалова, Д. О. Савицький, В. В. Рожнова, Т. Г. Ільєва пропонують доповнити перелік С(Р)Д, що потребують дозволу слідчого судді, а саме щодо санкціонування ексгумації трупа у випадках заперечення родичів померлого [7, с. 29]. Б. С. Дехтяр наполягає на розширенні судового контролю у випадках необхідності здійснення примусового освідування особи [4, с. 143]. Ж. В. Удовенко висуває концепцію щодо загального поширення судового контролю на будь-яку процесуальну дію чи бездіяльність сторони обвинувачення [8, с. 346].

Зазначені вище наукові підходи безумовно мають правозахисну спрямованість і відображають прагнення посилити гарантії прав і свобод людини під час досудового розслідування. Проте вважаємо, що навіть з урахуванням ідеї максималізації судових гарантій деякі пропозиції потребують застереження, оскільки кримінальне провадження будується на чіткому функціональному розмежуванні процесуальних ролей, а саме сторона обвинувачення здійснює організацію та проведення розслідування, сторона захисту реалізує право на формування та відстоювання власної процесуальної позиції щодо підозри, а слідчий суддя виконує функцію перевірки допустимості втручання в права особи та розв'язання процесуального конфлікту. Вважаємо, що поширення судового контролю на загалом всі рішення чи дії сторони обвинувачення фактично б перетворювало слідчого суддю з суб'єкта незалежної перевірки в постійний наглядовий орган, залучений до оперативного управління перебігом

розслідування в цілому. Дана модель ускладнить чітке розмежування процесуальних функцій, процедуру досудового розслідування та знизить його ефективність, а тому не може бути впроваджена в слідчу та судову практику.

Неоднозначною також вважаємо пропозицію Ж. В. Удовенко щодо делегування частини повноважень слідчого судді, пов'язаних з обмеженням прав і свобод людини, окремому спеціалізованому органу, прикладом, новоствореній Дирекції публічних переслідувань, яка мала б виконувати юрисдикційні, а не слідчі повноваження [8, с. 359, 360]. На нашу думку, запропонована модель породжує низку принципівих заперечень не лише з точки зору конституційної побудови влади, а й з позицій процесуальної логіки кримінального провадження. Передусім йдеться про те, що створення державного органу, уповноваженого санкціонувати обмеження прав особи, фактично означало б появу нового суб'єкта, який має здійснювати владний контроль законності втручання поза межами системи судоустрою. Проте юрисдикційна діяльність в її класичному розумінні передбачає розгляд правових питань незалежним судом, який функціонує в межах конституційно визначеної системи судоустрою. Саме ця обставина ставить під сумнів узгодженість запропонованого підходу із базовими засадами організації державної влади.

Ураховуючи зазначене, більш обґрунтованим вважаємо удосконалення чинної моделі судового контролю. Йдеться про посилення вимог до обґрунтованості ухвал слідчого судді, чітке нормативне визначення стандартів перевірки законності та пропорційності втручань у права і свободи особи, а також оптимізацію процедур апеляційного перегляду. Саме цей підхід дозволить посилити гарантійний потенціал судового контролю, не вдаючись до змін конституційної конструкції розподілу владних повноважень та створення нових інституцій з невизначеним місцем у системі кримінальної юстиції.

Слід підкреслити, що судовий контроль на стадії досудового розслідування виконується за допомогою конкретних процесуальних форм. Загалом існує декілька підходів до їх класифікації. Так, О. М. Макаров виокремлює попереджувальний (дозвільний) та подальший судовий контроль [3, с. 82]. Ю. Белоусов, В. Венгер, С. Деркач поділяють судовий контроль на два виміри, а саме превентивний, що передбачає санкціонування слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, і постфактум, який реалізується шляхом розгляду скарг на дії, бездіяльність слідчого чи прокурора [9].

Більш повною вважаємо модель, відповідно до якої форми судового контролю умовно можна поділити на: попередній (санкціонуючий) контроль; контроль після застосування процесуального заходу, що охоплює як розгляд скарг, так і обов'язкову перевірку дій, проведених у невідкладному порядку без попередньої ухвали слідчого судді; правозахисний контроль, що здійснюється в порядку ст. 206 КПК України. Цей поділ має не лише процесуальне,

а й концептуальне значення, оскільки, з одного боку, забезпечує превентивне запобігання незаконному або непропорційному втручанню в права особи, а з іншого – забезпечує можливість ефективного відновлення порушених прав у разі їх неправомірного обмеження.

Кожна з указаних форм характеризується власними процесуальними межами та часовими параметрами, що безпосередньо позначаються на ефективності судового контролю як гарантії прав і свобод людини. Зазначимо передусім про попередній (санкціонуючий) судовий контроль, який виконується до фактичного застосування заходу процесуального примусу. Його сутність полягає в тому, що найбільш суттєві форми втручання у сферу конституційних прав і свобод особи можуть бути застосовані лише за наявності попереднього дозволу слідчого судді. Дана процедура формує обов'язкову процесуальну передумову для реалізації владних повноважень сторони обвинувачення та забезпечує їх перевірку незалежним судовим органом ще до моменту фактичного обмеження прав.

У наукових джерелах наголошується, що попередній контроль охоплює не лише перевірку дотримання формальних вимог до клопотання, а й оцінку доказових матеріалів у межах тих критеріїв, які визначені кримінальним процесуальним законом. Зокрема, Д. М. Мірковець вважає, що попередній судовий контроль охоплює не лише перевірку слідчим суддею дотримання формальних вимог, а й оцінку доказів у межах критеріїв, визначених КПК України, до змісту клопотання про проведення процесуальної дії або заходу, що в кожному разі передбачають обґрунтування та підтвердження доказами такої необхідності [10, с. 396, 398].

На нашу думку, функціональне призначення попереднього судового контролю полягає у виконанні не формальної, а саме змістовної та аргументованої перевірки підстав для втручання в права і свободи особи. Зведення цієї діяльності до суто технічного погодження клопотань сторони обвинувачення істотно знижує гарантійний потенціал судового контролю та не узгоджується з його інституційним призначенням як механізму перевірки законності й обґрунтованості рішень органів досудового розслідування та прокурора щодо застосування заходів процесуального примусу. Саме тому судовий контроль повинен мати комплексний, змістовний та аргументований характер.

Розглядаючи клопотання, слідчий суддя передусім повинен здійснити його процесуальну перевірку щодо відповідності вимогам закону. Зокрема, з'ясувати наявність у клопотанні всіх передбачених КПК України відомостей, необхідних для вирішення відповідного питання, підпису уповноваженої службової особи, погодження прокурора щодо способу проведення чи застосування процесуальної дії, зазначення мети, яку переслідує слідчий чи прокурор та процесуального статусу учасника провадження, стосовно якого буде проводитися

дія, а також ступінь обмеження його прав. Слідчий суддя одночасно має дослідити додані до клопотання матеріали (копії документів, протоколи, інші докази, якими сторона обвинувачення обґрунтовує необхідність застосування відповідного заходу). Досить суттєвим є встановлення слідчим суддею наявності передбачених законом підстав для застосування конкретного заходу процесуального примусу. Йдеться насамперед про перевірку дійсного існування фактичних і юридичних обставин, з якими закон пов'язує допустимість втручання в права і свободи особи. Крім того, слідчий суддя зобов'язаний дослідити достатність і допустимість доказових даних, що покладені в основу клопотання, а також наявність переконливої інформації, яка підтверджує потребу у втручанні.

Значимим елементом судового контролю є оцінка співмірності втручання в права і свободи особи поставленій процесуальній меті. У цьому контексті слідчий суддя має з'ясувати питання щодо відповідності ініційованого обмеження легітимній меті, необхідності її досягнення, а також питання пропорційності обмеження з очікуваними процесуальними результатами.

Перевірка співмірності передусім передбачає обов'язок слідчого судді не лише дослідити наявність формальних підстав для застосування заходу примусу, а й оцінити можливість досягнення відповідної процесуальної мети за допомогою менш обмежувальних засобів. Саме врахування альтернативних заходів забезпечує індивідуалізацію судового рішення для належної процесуальної поведінки особи без істотного втручання в її права.

Таким чином, попередній судовий контроль характеризується превентивним характером, адже спрямований на недопущення порушення прав людини ще до моменту їх фактичного обмеження. Саме в цьому і виявляється його гарантійна цінність, тобто запобігання порушенню є значно ефективнішим засобом захисту, ніж відновлення порушеного права постфактум.

Інша форма контролю здійснюється після застосування чи проведення процесуального заходу та є самостійним і концептуальним різновидом юрисдикційної перевірки. Така форма контролю спрямована на оцінку правомірності вже реалізованого державного втручання. На відміну від попереднього (санкціонуючого) судового контролю, ця форма контролю реалізується після прийняття рішення або здійснення процесуальної дії для забезпечення усунення можливих порушень і відновлення порушених прав.

Доречно зазначити, що зміст судового контролю після застосування процесуального заходу не зводиться лише до розгляду скарг учасників кримінального провадження, хоча саме інститут оскарження є його найбільш очевидним проявом. Даний вид контролю охоплює значно більше коло процесуальних ситуацій, у тому числі обов'язкову судову перевірку невідкладних заходів, яких було вжито без попереднього дозволу слідчого судді. За цих випадків судовий

контроль не скасовується, а лише відтермінується, що підтверджує сталість вимоги щодо обов'язкової юрисдикційної оцінки втручання у сферу прав і свобод людини.

Під час розгляду скарг слідчий суддя перевіряє законність, обґрунтованість та співмірність рішень, дій чи бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора, тобто йдеться про змістовний аналіз достатності підстав, послідовності та переконливості аргументації, а також відповідності втручання засаді пропорційності. Зважаючи на це, судовий контроль після застосування процесуального заходу являє собою механізм реалізації права на ефективний судовий захист, надаючи особі можливість ініціювати перегляд рішення владного суб'єкта та домогтися усунення допущених порушень.

Особливої уваги також потребує ситуація, за якої заходи процесуального примусу застосовуються з мотивів виняткової невідкладності без попереднього дозволу слідчого судді. За таких обставин судова перевірка набуває обов'язкового характеру, тобто сторона обвинувачення зобов'язана звернутися до слідчого судді для оцінки правомірності вже здійсненого втручання. У межах даної перевірки слідчий суддя з'ясовує наявність об'єктивних підстав для визнання ситуації винятково невідкладною, співвідносить обсяг втручання поставленій меті, а також допустимість отриманих результатів.

На нашу думку, ця форма судового контролю має подвійне значення. З одного боку, вона має індивідуально-захисне спрямування, оскільки передбачає відновлення порушених прав та усунення негативних наслідків незаконного втручання, з іншого – чинить системний регулятивний вплив, формуючи сталі стандарти правозастосування та дисциплінуючи органи досудового розслідування. Усвідомлення неминучості судового контролю спонукає сторону обвинувачення більш виважено обґрунтовувати свої рішення ще на етапі їх прийняття.

Передбачена ст. 206 КПК України правозахисна форма судового контролю відображає особливий механізм судового реагування, який не стосується санкціонування процесуальних дій чи розгляду скарг у порядку судового перегляду. Йдеться про самостійну юрисдикційну процедуру з чітко вираженою гарантійною спрямованістю, що покликана забезпечити безпосередній захист права особи на свободу та особисту недоторканність. Специфіка даної процедури полягає в тому, що суд втручається не з метою оцінки процесуальної доцільності чи доказової перспективи кримінального провадження, а для встановлення правомірності самого факту позбавлення свободи та умов застосування даного заходу.

Окремо варто звернути увагу на підвищений рівень ініціативності слідчого судді в цьому механізмі. Законом передбачено не лише право, а й процесуальний обов'язок реагувати на будь-яку інформацію, що надійшла з різних

джерел, про існування обґрунтованої підозри щодо незаконного позбавлення особи свободи. Слідчий суддя зобов'язаний втручатися незалежно від процесуальної поведінки учасників провадження, що суттєво відрізняє дану форму контролю від класичної змагальної моделі. Такий підхід гарантує реальний захист у ситуаціях, за яких особа об'єктивно не має можливості ініціювати відновлення своїх прав.

Зауважимо, що зміст правозахисного контролю передбачає декілька взаємопов'язаних складових аспектів. По-перше, слідчий суддя з'ясовує наявність законних підстав для позбавлення свободи, а саме існування судового рішення, яке набрало законної сили, чи інших передбачених законом підстав, і в разі їх відсутності зобов'язаний постановити ухвалу щодо негайного звільнення особи. По-друге, він уповноважений зобов'язувати органи державної влади забезпечити додержання прав особи, утримуваної під вартою, що виходить за межі суто формальної перевірки законності затримання. По-третє, у разі надходження заяви щодо застосування насильства або наявності ознак такого насильства слідчий суддя зобов'язаний забезпечити медичне обстеження, ініціювати перевірку відповідних обставин та вжити необхідних заходів безпеки.

Імперативний характер повноважень слідчого судді в цьому механізмі має принципове значення, оскільки законом безпосередньо передбачено його обов'язок діяти навіть за відсутності заяви особи щодо порушення її прав під час затримання або тримання під вартою.

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що судовий контроль на стадії досудового розслідування є самостійним процесуальним механізмом забезпечення прав і свобод людини, який реалізується через діяльність слідчого судді та спрямований на перевірку законності, обґрунтованості й необхідності застосування заходів процесуального примусу. Його сутність полягає у здійсненні незалежної перевірки рішень, дій і бездіяльності сторони обвинувачення у формах, передбачених кримінальним процесуальним законодавством. Обґрунтовано, що судовий контроль має комплексний характер і охоплює попередній (санкціонуючий), подальший та правозахисний контроль, кожен із яких виконує самостійну функцію у забезпеченні прав особи, при цьому ключове значення має попередній контроль, що передує фактичному обмеженню прав і свобод людини.

Доведено, що ефективність судового контролю визначається не формальним дотриманням процесуальних процедур, а змістом діяльності слідчого судді, який полягає у повній, об'єктивній та мотивованій перевірці поданих матеріалів, оцінці достатності доказів і можливості застосування менш обмежувальних заходів. Встановлено, що судовий контроль функціонує як автономний інструмент зовнішньої перевірки процесуальних рішень та не підміняє процесуального керівництва прокурора. Науково обґрунтовано, що ефективний

судовий контроль передбачає не лише формальну відповідність клопотань вимогам закону, а й обов'язкову перевірку їх змістовної обґрунтованості, співмірності втручання у права особи та наявності альтернативних заходів. Це дає підстави розглядати судовий контроль як ключовий елемент формування стандартів законності та належної правової процедури під час досудового розслідування.

Перелік використаних джерел:

1. Батуєв О. В. Судовий контроль за дотриманням права власності на досудовому провадженні у кримінальному процесі : дис. ... докт. філос. Дніпро, 2025. 237 с.
2. Чучман О. І. Розсуд слідчого судді у доказуванні при здійсненні судового контролю. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2022. № 56. С. 98–101. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.56.21>.
3. Макаров М. А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2018. 495 с.
4. Дехтяр Б. С. Поняття, види та межі судового контролю в кримінальному процесі України. *Європейський правничий часопис*. 2024. Вип. 5. С. 139–144. DOI 36919/3041-1149(Print).5.2024.139-144.
5. Гурін О. Ю. Забезпечення прав людини під час спеціального досудового розслідування : дис. ... докт. філос. Одеса, 2025. 267 с.
6. Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження за 2025 рік. Форма № 1-к. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2025.
7. Удалова Л. Д., Савицький Д. О., Рожнова В. В., Ільєва Т. Г. Функція судового контролю у кримінальному процесі : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 176 с.
8. Удовенко Ж. В. Гарантії забезпечення права особи на невтручання в її особисте і сімейне життя у кримінальному провадженні України : дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2021. 586 с.
9. Судовий контроль на стадії досудового розслідування є загальносвітовим трендом у системі кримінальної юстиції. URL: <https://justtalk.com.ua/post/justtalk7-i-ne-slidchij-i-ne-suddya-hto-zdijsnyue-sudovij-kontrol-discussion-paper>.
10. Мірковець Д. М. Попередній судовий контроль як гарантія законності досудового розслідування та засіб забезпечення прав осіб. *Юридична наука*. 2020. № 2 (104). С. 392–402. DOI: 10.32844/2222-5374-2020-104-2.44.

References:

1. Batuev, O. V. (2025). Sudovyi kontrol za dotrymanniam prava vlasnosti na dosudovomu provadzhenni u kryminalnomu protsesi [Judicial control over observance of property rights at the pre-trial stage in criminal proceedings]: dys. ... dokt. filos. Dnipro, 237 p.
2. Chuchman, O. I. (2022). Rozsud slidchoho suddi u dokazuvanni pry zdiisnenni sudovoho kontroliu [Discretion of the investigating judge in evidence during judicial control]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Serii: Yurysprudentsiia*, № 56, P. 98–101. DOI <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2022.56.21>.
3. Makarov, M. A. (2018). Sudovyi kontrol u kryminalnomu protsesi: teoretychni ta pravovi osnovy [Judicial control in criminal proceedings: theoretical and legal foundations]: dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kyiv, 495 p.
4. Dekhtiar, B. S. (2024). Poniattia, vydy ta mezhi sudovoho kontroliu v kryminalnomu protsesi Ukrainy [Concept, types and limits of judicial control in criminal proceedings of Ukraine]. *Yevropeiskyi pravnychyi chasopys*, Iss. 5, P. 139–144. DOI 36919/3041-1149(Print).5.2024.139-144.

5. Hurin, O. Yu. (2025). Zabezpechennia prav liudyny pid chas spetsialnoho dosudovoho rozsliduvannia [Ensuring human rights during special pre-trial investigation]: dys. ... dokt. filos. Odesa, 267 p.

6. Report of courts of first instance on consideration of criminal proceedings materials for 2025. Form No. 1-k. Available at: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2025

7. Udalova, L. D., Savytskyi, D. O., Rozhnova, V. V., Ilieva, T. H. (2015). Funktsiia sudovoho kontroliu u kryminalnomu protsesi [Function of judicial control in criminal proceedings]: monograph. Kyiv: Tsentр uchbovoi literatury, 176 p.

8. Udovenko, Zh. V. (2021). Harantii zabezpechennia prava osoby na nevtruchannia v yii osobyste i simeine zhyttia u kryminalnomu provadzhenni Ukrainy [Guarantees of ensuring the right to non-interference in private and family life in criminal proceedings of Ukraine]: dys. ... d-ra yuryd. nauk. Kyiv, 586 p.

9. Judicial control at the stage of pre-trial investigation as a global trend in criminal justice systems. Available at: <https://justtalk.com.ua/post/justtalk7-i-ne-slidchij-i-ne-suddya-hto-zdijsnyue-sudovij-kontrol-discussion-paper>

10. Mirkovets, D. M. (2020). Popередnii sudovyi kontrol yak harantiia zakonnosti dosudovoho rozsliduvannia ta zasib zabezpechennia prav osib [Preliminary judicial control as a guarantee of legality of pre-trial investigation and a means of ensuring the rights of individuals]. *Yurydychna nauka*, № 2 (104), P. 392–402. DOI: 10.32844/2222-5374-2020-104-2.44.

Дата першого надходження статті до видання: 30.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 15.04.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії
відкритого доступу (CC BY 4.0)